

КУЛЬТУРНО-НАЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА УКРАЇНСЬКИХ ЗООФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Концепт є фрагмент знання, досвід особистості, що включає як мовну, так і позамовну інформацію [1, с.]. Концепт, за А. Вежбицькою, тлумачиться як комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет і співвідноситься певним чином з поняттям як набором суттєвих ознак, знань про предмет. Проте концепт – це завжди знання, структуроване у фрейм, а це означає, що він відбиває не просто суттєві ознаки об'єкта, а всі ті, які в даному мовному колективі заповнюються знанням про сутність [1, с. 6].

Особливою фразеопродуктивністю в ідіоматиці відзначається, наприклад, концепт-фаунонім *кінь*. За М. Костомаровим, серед усіх домашніх чотириногих тварин у народній поезії він посідає перше місце [2, с. 659]. У слов'ян-язичників він символ смерті й воскресіння сонячного божества; деякі стародавні слов'янські племена вірили, що душі померлих несуть у потойбічний світ саме коні. У древніх слов'ян з конем пов'язували вмирання чи народження сонця [3, с. 66–67]. У народній поезії коні – бистрії, воронії, скарбовії (тобто «багаті»), сиві – образи з широкою, загалом позитивною епітетною парадигмою [3, с. 81].

За алфавітним посторінковим покажчиком у збірнику «Українські приказки, прислів'я і таке інше» М. Номиса знаходимо 31 приповідку зі словом *кінь*. В академічному виданні «Загадки» (1962 р.) відгадка «кінь» зустрічається десятки разів, наприклад: *Чотири брати, та усі горбаті, а п'ятий Хома – і топ з хвостом* (Колеса у возі й кінь) (№ 2765); *Лізу-лізу по залізу й на ремені сяду* (Осідланий кінь) (№ 2744); *Ходить на чотирьох ногах, вбутий в залізних постолах* (Підкований кінь) (№ 2775) та ін.

Кінь із давніх-давен – помічник і супутник людини, одночасно він і «одиниця виміру» в часі й просторі на терені української етнокультури. Цей образ використовується як опорний узагальнюючий концепт у прислів'ях про бувалих людей (*був на коні і під конем*), людей-зарібників (*був кінь добрий та з'їздився*), для оцінки дармовизни (*дарованому коневі в зуби не дивляться*), для виправдання помилки (*кінь на чотирьох ногах і то спотикається*) чи для розкриття несумісності вчинків (*куди кінь з копитом, туди й жаба з хвостом*) [4, с. 100–101].

Обов'язковий персонаж історичних пісень – козацький кінь. Козак називає його *вороним*, *буланом*, *гнідим* (серед означень переважає *вороний*). Він швидкий, землі під собою не чує, не приторкається до землі ногами. Навколо поняття «кінь» утворюється гніздо фразеологізмів, а за ними – певні прикмети, вірування, наприклад, *упасти на коня*, *сідлати коня*, *конем грати*, *вигравати*, *кінь спотикається* «бути біди, чекати біди». Щирий кінь – ще один характерний епітет в історичних народних піснях.

Кінь завжди з козаком – і в радості, і в горі [2, с. 60–61]. Ось чому коней безмежно любили козаки, називаючи їх не інакше як «нерозлучними товаришами», «вірними братами». У фольклорі козак звертається до коня як до побратима, просить «розбити тугу по темному луку», винести з «тяжкої неволі». Кінь – вороненький, баский, вітроногий. Напувати козацького коня символізувало колись в Україні «освідчення в коханні»; те ж і сідлання коня чи розчісування йому гриви. Свататися їхали «кіньми в наряді» [3, с. 66–67].

Отже, культурно-національна семантика ЗФ має свої форми вияву, що включає в себе насамперед безеквівалентність, визначену систему образів та еталонів, культурно-національні слова-маркери, ступінь розгалуженості зоонімів порівняно з іншими явищами в мові

Список використаних джерел:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Вежбицкая А. ; пер. с англ. А. Д. Шмелева ; под ред. Т. В. Булыгиной. – М. : Языкирус. культуры, 1999. – 780 с.
2. Костомаров Н. Историческое значение южно-русского народного песенного творчества / Н. Костомаров // Собр. соч. : ист. монографии и исслед. – СПб., 1906. – Кн. 8. – Т. 21. – С. 427–676 с.
3. Потапенко О. І. Словник символів / Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. – К. : Ред. часопису «Народознавство», 1997. – 143 с.
4. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.